

անդադար ասում էինք՝ հարկաւոր է միութեամբ գործել, հարկաւոր է միանալ. էլ ի՞նչու թող տալ, որ Ֆլան վարդապետը երկր կրկնապարծական ուսումնարան բանայ, միւսը փոխտոփայական դպրոց հիմնէ և դրանով թէ՛ արգելք լինի Միացեալ ընկերութեան գործին, թէ՛ փաստէ նրա եկամուտներին: Ասացէք խնդրեմ, ո՞վ կարող է երաշխաւոր լինել, որ վաղը չի գայ Պօլսկց մի Կոնստանտին վարդապետ և կոնստանտին ռին՝ չի սկսի հանգանակութիւն յօգուտ բացվելի փոխտոփայական դպրոցի:— ո՞չ թէ կարնոյ նահանգում, այլ օրինակ՝ Ախաթում, կամ Մուշում, կամ Մանսիկում, քաղաքի անուններ շատ Կարող ենք ասել — հարկաւոր չէ՞, չենք տայ նուիրաւորութիւն՞. նա քարոզներ կը խօսի, կերթայ աղաներին այցելութեան, կը խնդրէ, կաղաչէ, կը համոզէ— և իր ուզածը կանէ: Միւս օրը գուրա կը գայ մի ուրիշը, և այսպէս անվերջանալի մի շարք արեղաների, որոնք «չայրենաց սիրոյ համար», տարիներ կը շրջեն քաղաքից քաղաք, լուրջու իրաւուն, առատ եկամուտներ վեր կաանեն, ժողովուրդը «կը մտնի թարն» և հազարներ թօփ անկով, կեննեն կերթան: Եւ այնուհետեւ սպասիր, որ փոխտոփայական դպրոց պէտք է բացվի... իսկ միւս կողմից թօղ Միացեալ ընկերութիւնը նուիրութիւն կրէ, ո՞ւմ պէտքն է. ո՞ւմ պէտքն է, թէ վաղը այդ ընկերութիւնը ստիպված կը լինի մէկ մէկ փակել իր ուսումնարանները և իր ուսուցիչները յետ կանչել:

Բայց Միացեալ ընկերութեան մի ուրիշ հիմնարկութիւն էլ կայ, որը գրաւած է մեր համարութիւնը և որին նպատակը մեր պարտքն է: Արդէն տարուց աւելի է, որ Թրիմեան հայրիկը՝ առանց մեզանցից մի կողմի խնդրելու, բացել է վարձարայ փանջում մի երկրագործական դպրոց. դպրոցի վարչութիւնը յանձնած է հմուտ երիտասարդ նշան Մաղաթեանին, որ գործնական նապէս կատարելագործվի և Կերմանիայում և արդէն գործը բաւականին առաջ է զընացել: Բայց այդպիսի մի մեծածախ հիմնարկութիւն կառավարելը երեւում է զբոսար է առանց կողմնակի նուիրաւորութիւնների ուստի հայրիկը մի երկու անգամ «Մեզու» լրագրի միջոցով դիմեց սուսահայ հասարակութեանը, նպատակ խնդրելով մեզանցից՝ տարեկան գոնէ 3 հազար ռուբլ: Սակայն՝ մինչև այժմ համարեա ոչինչ նուիրաւորութիւն ժողոված չէ. ի՞նչ է, սպասե՛ք, որ վարձարայ երկրագործական դպրոցն էլ փակվի. իսկ զանազան վեղաբարձներ տարիներով շրջեն հայաբնակ քաղաքները և մի այլ երկրագործական ուսումնարանի անունով փողեր ժողովեն, ծախսեր անեն, աշակերտներ համար շապիկացու և վարտիքացու անեն, պարտքեր վըծարեն և ո՞վ գիտէ ե՞րբ ուսումնարանի հիմքը ձգեն... Եւ իրաւի, դժուար է հաստատուպէս ասել — կը բացվի՞ արդեօք Կարնոյ երկրագործական դպրոցը. մենք կարծում ենք, որ հասարակութիւնը ապահով չէ, թէ իր նուիրած գոն մարը նպատակին կը հասնի. և ահա ինչու. ա) — ինչպէս անցեալ տարի տեսանք, կան այնպիսի անակնկալ դէպքեր, երբ հ. Թուրքի նեանը «իր նուիրական պարտք կը համարի երկրագործական ուսումնարանի նուիրաւորութեան գումարից հազար ռուբլի նուիրել յօգուտ սովորոց» («Փորձ», 1880, № 3, հ. Թուրքի նեանի նամակը): Ո՞վ կարող է ասել, որ էդուց էլ չի պատահի մի այսպիսի անակնկալ կարիք. և այնուհետեւ

հայր սուրբը դարձեալ իր նուիրական պարտքը կը համարի հանգանակած գումարից ցրուել այստեղ-այնտեղ: Այս մէկի (Փորձ, 1880, հ. 3) Թուրքի նեանը, բացատրելով հասարակութեանը իր ժողովարարութեան նպատակը, մի քանի անգամ յիշում է, որ ինքն ունի այժմ 11. Պօլսոյ մէջ տասը հազար արժէքով մի շէնք— որը նա նուիրում է ազգին և կտակում Եփեսոսի մայր աթոռին. բայց այդ շէնքը «վերջին պատերազմի երեսէն... փոքր էնչ պարտուց ենթարկվեցաւ» («Փորձ», 1879, № 5, յայտարարութիւններին մէջ)— Եթէ չեմ սխալվում, կարծեմ չայլակն էր, որ իր ժամանակին հերքեց այդ տեղեկութիւնը «10 հազար արժէք ունեցող» շէնքի վերաբերութեամբ, համարելով նրան շատ չափազանց ցածր և միայն մի քանի հազար դուրուշի արժէք ունեցող: Իսկ ինչ վերաբերում է «փոքր ինչ պարտուց» — դրա մասին դժուար է մի խօսք ասել, որովհետեւ ինքը հայր Թուրքի նեանը չէ բարեհաճել ո՞չ մի տեղ որոշ կերպով նշանակելու իր պարտքի գումարը. ուստի այդ փոքր պարտքը կարող է լինել և՛ 100 ռուբլ, և՛ 1000 ռուբլ, և՛ 10 հազար ռուբլ՝ նայելով հայր սուրբի նպատակներին: Այսպէս ուրեմն՝ հ. Թուրքի նեանի հանգանակած գումարից հանելու է նախ սովորոց նուիրած հազար ռուբլը և այլ այսպիսի անակնկալ դէպքերին հարկաւորած նուերները, յետոյ՝ «փոքր ինչ պարտք», ապա՝ զանազան իրեղէնների առած գումարը, որ կարծեմ 3—4 հազար է համարել և որը պէտք է անշուշտ կորած համարել, որովհետեւ քաթանկէն և այլ այսպիսի ապրանքները կը փոխեն, կը փձանան մինչև ուսումնարանի հիմնվելը: Ել որքան գումար պէտք է ժողովէ հ. Թուրքի նեանը, որ այս բոլոր խոշոր ծախսերը հանելուց յետոյ՝ դարձեալ մեծ դրամական միջոցներ ունենայ ամբողջ երկրագործական ուսումնարանի հիմնելու համար. խօսման զանազան պիտի չը դիզէ...:

Սրանից յետոյ մնում է մեզ հաստատման մեր համոզմունքներին և կրկին անգամ մի առ մի մէջ բերել այդ կետերը. 1) որ հ. Թուրքի նեանի հանգանակութիւնը անյարմար է և անօգուտ մեր գաւառական քաղաքների համար, փաստելով նրանց առօրեայ անհրաժեշտ կարիքներին, 2) նա փաստակար է այնպիսի մի համազգային ընկերութեան գործունէութեանը, ինչպէս Միացեալ ընկերութիւնն է, խլելով նրա եկամուտները: 3) հայկութեան իրագործի երկրագործական ուսումնարանի դադարաւոր հայր Թուրքի նեանի ձեռքով, քանի որ հանգանակած գումարը և նուիրութեանը կը լինի խնդրել հ. Թուրքի նեանին, որ առանց այլ և այլի, առանց կանխապէս զանազան իրեղէնների գնելու շտապի ուսումնարանի հիմքը ձգելու, և եթէ մի տարուց յետոյ էլ չիրագործվի ենթադրեալ երկրագործական ուսումնարանը, այնուհետեւ հայ հասարակութիւնը՝ չորս տարի իզուր սպասելով, կարող է պահանջել, որ իր նուիրած գումարը տեղափոխվի Միացեալ ընկերութեան զանձանակը, այն ընկերութեան, որի թէ՛ լայնածաւալ գործունէութիւնն է մեզ յայտնի և թէ՛ դրամական զգալի կարողութիւնը: Եւ այս տեղափոխելու ըսկզբունքը օրինակ տուեց մեզ ինքը հ. Թուրքի նեանը, նուիրելով յօգուտ սովորոց 1000 ռուբլ «յանուն երկրագործական արուեստի և վարժարանի նուիրաւորութեան գումարից» իր բր և առաւել ստիպողական և աւելի կարևոր պահանջ...» («Փորձ», 1880 թ. համ. 3 հ. Թուրքի նեանի նամակը) — Արեւմտե՛ք եթէ Միացեալ ընկերութեանը և վարձարայ փանջի երկրագործական վարժարանին, որ արդէն գործում է, Շատ աւելի լաւ է պահպանել եղածները, քան նորերը հիմնելու անունով՝ եղածներին էլ փաստել:

Ահա թէ ինչ է մեր կարծիքը հ. Ամբրոսի Թուրքի նեանի ձեռնարկած հանգանակութեան մասին:

Բ.

ՆԱՄԱ: ՂՈՒԲԱՅԻՑ

Յուլիսի 8-ին

Յիրաւի շատ զարմանալի է մեր հասարակութեան անտարբերութիւնը դէպի ամեն ազգային գործերը: Սրանից տաս տարի առաջ չուէցի պ. Պօղոս Ալեքսանդրեան տեսնելով Ղուբայում ուսումնարանի կարևորութիւնը, ձեռնարկեց այդ գործին և ինքը նուիրեց 1000 ռուբլ, թիֆլիսցի պ. Գ. Խզմիրեանց էլ հետևելով առաջինի օրինակին նուիրեց 200 ռուբլ. բայց օրանից գումարեցան անձինք, որոնք կարծ ժամանակում իրանց առատ նուիրաւորութիւններով հասցրին գումարը 2500 ռուբլու և բացին քաղաքի մէջ մի դպրոց Հայոց հոգևոր դպրոց անունով: Առաջին անգամ ընտրված հոգաբարձուները գործը լաւ տարան, բայց երբ նրանց ժամանակը վերջացաւ, — ուսումնարանը սկսեց օրից օր ընկնել:

Այժմ դպրոցը խղճալի դրութեան մէջ է. Հոգաբարձուները անտարբեր են, ուսուցիչներ չը կան, կամ եղածներն էլ անպիտան են: Այժմ մեր դպրոցը կարելի է չեղած համարել. Զուր փողեր, զուր աշխատանք, Հայը միայն սկզբից տար է կղզում գործին, քանի նա նորութիւն է, իսկ չուտով ամեն բանից ձեռք է վեր առնում և անտարբեր կերպով թող է տալի, որ շինածը ինքն իրան քանդվի: Հայը միայն սէր ունի դէպի շինելու ու ստեղծելու, իսկ մի անգամ չինանա ու ստեղծածը՝ աւելորդ է համարում պահպանել: Հայի ոչ մի գործ տնտեսականութիւն չուտի:

ՆԱՄԱԿ ԽՄԲԱԳՐԻՆ

Թիֆլիս, 20 յուլիսի

«Մեղու» վերջին համարներից մինի մէջ կարդացելով Կարապետ Մատինեանց ստորագրութեամբ մի նամակ, որի մէջ նամակագիրը «Մեղու» թատրոնաւերի ակնարկութիւնները դերասանների չը մասնակցելուս Աստղիկի ներկայացմանը շարժարտութիւններ և դրախօսութիւններ է անուանում, այսինքն, թէ Աստղիկը դերասաններին չէ խնդրել և հետևապէս դերասաններն էլ ինչ հարկից ստիպված պէտք է իրանք առաջարկէին Աստղիկին, որ ցանկութիւն ունեն մասնակցելու նրա ներկայացմանը: Նամակի զԸԼԽԱՆՈՐ միտքը, գոնէ ճոճքը սա է համառօտապէս:

Հետեւալ պարոնների՝ Գրիգոր Պարոն-Սարգսեանցի, Գրիգոր Տէր-Մարկոսեանցի, Ստեփան Սարգսեանցի, Սմբատ Հովհաննիսյանի և Կարապետ Մատինեանցը հաւատացնում էր, թէ Ամատունին ասել է, եթէ դերասաններից մէկը մասնակցէ Աստղիկի ներկայացմանը, նա էլ խմբի մէջ չէ կարող լինել: Սմբատ Հովհաննիսյանը իր կողմից աւելացնում էր «Պարոն Կարապետ, չեմ կարծում թէ Ամատունին այնքան անփութանն գտնվի, որ այդպիսի բան ասած լինի»:

բայց Կարապետ Մատինեանցը պնդում էր համոզական եղանակով. «ասել է, Հովհանն, ասել է, մեզ Չմէկեանը ասաց»:

Պարոն Տէր-Վաթեանցը մեզ վերադարձնելիս, բացի Սարգսեանցից, ասում էր՝ «եղբայր, ես սիրով կը մասնակցէի, բայց խօ չէի կարող Աստղիկի պատճառով զրկվել իմ ապրուստից» և շարունակում էր «մանաւանդ, որ ես Աստղիկի սնցեալ տարվայ բենեֆիտի տոմսակներից քսան ռուբլու չափ ծախել եմ և փողը մինչև այժմ չեմ տուել, գոնէ այդ դուրս կը դար» — «Մեղու» մէջ Մատինեանցի յօդուածը ազգական օգտին արվելու ներկայացման կրկնութեան ժամանակ, օրիորդ Վարդուհի (մշակական խմբի դերասանուհի է) անս թէ ինչ ասաց, իրան՝ Կարապետ Մատինեանցին, Աղաջեանցի, Գրիգոր Պարոն-Սարգսեանցի, Մկրտիչ Տէր-Սիմեոնեանցի, Գեղէն Միրզաեանցի, Լևոն Վարձեալեանցի, Սմբատ և Աղասի Հովհաննիսյանի և օրիորդ Մեղիքեանցի ներկայութեամբ. «Ինչ խնդրեց Աստղիկը, որ մասնակցեմ իր ներկայացմանը, որովհետեւ ես էլ լսել էի, որ մի բան կայ, առաջ նրան, որ գնում հանգամանքները լինում և այնուհետեւ կտրական խօսքս կատեմ» — Եկայ Ալեքսանդրեան այգիում պատանկի Կարապետ Մատինեանցին և Տէր Վաթեանցին. սրանք ասացին, որ Ամատունին հրամայել է, եթէ մեր դերասաններից մէկը համարձակվի մասնակցել Աստղիկի ներկայացմանը, նա էլ խմբում չի լինի. — Մատինեանցը կարմրեց, գոյնը մի քանի տեսակների փոխեց... և ինչ, ընդհանուր ծիծաղը և խօսքուսակութիւն և ամօթ քեզ, Կարապետ — բաւերը ներկայ եղողների վերջ դրեցին խօսակցութեանը:

Այժմ այս բոլորից յետոյ, ընթերցողին ենք թողնում, թէ ինչ անուն կարելի է տալ Մատինեանցի յօդուածին: Ճշմարտութեան դէմ գրել սրան — նրան հաճոյանալու համար պատիւ է բերում «մարդ» անուն կրողին, պարոն Մատինեանց:

Յարգելի խմբագիր, ճշմարտութիւնը ունակիս արած տեսնելով, չը կամեցանք լուր քանի որ մեր լուրքեամբը խղճմանքի դէմ գնացած կը լինենք: Այս նամակը ուղարկեցինք «Մեղու» բայց նա չուէց սպել: Ուստի խնդրում ենք բարեհաճեցէք ճշմարտութեան անունով տպել մեր լրագրի մէջ այս մեր մի քանի տողերը: —

Գ. Պարոն-Սարգսեանց, Լ. Վարձեալեանց, Օր. Մեղիքեան, Աղասի Հովհաննիսյան, Գրիգոր Տէր-Սարգսեանց, Սմբատ Հովհաննիսյան:

ՆԱՄԱԿ ԽՄԲԱԳՐԻՆ

Մոսկովա, 20 յունիսի

Ինչպէս յայտնի է «Մեղու» ընթերցողներին — այդ լրագրի 72 համարում լոյս տեսաւ մի յօդուած «Մի քանի խորհրդակցութիւններ և լազարեան ճեմարանի աթոսի»: Թէև յօդուածի ստորի որոշակաւ դրած է «Պետերբուրգ» և Լ. ստորագրութիւնը, այնուամենայնիւ գումարեցան այստեղ անձինք, որոնք — ո՞վ գիտէ ինչ զգացմունքներից զրկված — վերադրեցին այդ յօդուածը ինչ և զեռ մինչև այսօր շարունակում են իրանց անհիմն և անտեղի զրպարտութիւնները: Յայտնում եմ հրապարակապէս, որ վերոյիշեալ յօդուածի հեղինակը ես չեմ:

Կ. Խալաթեանց

ՆԵՐՔԻՆ ԼՈՒՐԻՐ

ԱՍՏՐԱԽԱՆԻ հայոց հոգևոր դպրոցների հոգաբարձութիւնը հրաւիրում է պատրաստական դասատուների համար հայոց ընթերցանութեան ուսուցիչ, ոչ փոքր 20 դաս ունենալով շարութեան, տարեկան 400 ռուբլ ուճիկով: Ճանապարհի ծախսը 50 ռուբլ հոգաբարձութեան կողմից է: Պէտք է ներկայացնել ուսման վկայական մինչև օգոստոսի 10-ը, իսկ ուսումը կը սկսվի սեպտեմբերի 1-ից:

ԱՍՏՐԱԽԱՆԻ մեզ գրում են, «Թուրքի 13-ին մի եղբունագործութիւն պատանկեց Արամեանցին և իր խաղիսա ճանապարհի վրա: Մի գնդապետի երիտասարդ կին վարձում է Արամեանցի նուս մի կառք Ախալցխա գալու համար: Ճանապարհին կառապանը շեղվելով շտեկից, պըրը